

The Modern Way of Life (Lahore 1976); *Modern Technology and The Dehumanization of Man* (Lahore 1976); *Shaikh Hassan al-Banna & al-Ikhwān al-Muslimun* (Lahore 1976); *Three Great Islamic Movements in The Arab World of The Recent Past: The Movement of Shaikh Muhammad bin Abdul Wahab, The Sanussi Movement, The Mahdi of The Sudan* (Lahore 1976); *Two Great Mujahidin of The Recent Past and Their Struggle for Freedom Against Foreign Rule: Sayyid Ahmad Shahid; Imam Shamil: a Great Mujahid of Russia* (Lahore 1976); *The Generation Gap -Its Causes and Consequences* (Lahore 1976); *Islamic Culture in Theory and Practice: The Muslim Mind, The Essential of an Islamic Community* (Lahore 1976); *Westernization and Human Welfare* (Lahore 1976, 1983; T trc. İbrahim Edhem Bilgin, *Batı Uyarlığı ve İnsan*, İstanbul, ts.); *Why I Embraced Islam: How I Discovered The Holy Quran and its Impact on My life, The Holy Prophet and His Impact on My Life* (Lahore 1976; Jeddah 1992); *Shehu Uthman dan Fodio, a Great Mujaddid of West Africa* (Lahore 1978); *Western Imperialism Menaces Muslims* (Lahore 1978); *Islam Face to Face with the Current Crisis* (Lahore 1979); *The Resurgence of Islam and Our Liberation From The Colonial Yoke* (Lahore 1980); *Islam and Orientalism* (Lahore 1981; T trc. Ahmed Deniz – Faruk Yılmaz, *İslâm ve Oryantalizm*, İstanbul 1989; Ankara 2011); *Memoirs of Childhood and Youth in America (1945-1962): The Story of One Western Convert's Quest for Truth* (Lahore 1989); *At Home in Pakistan (1962-1989): The Tale of an American Expatiate in Her Adopted Country* (Lahore 1990); *Shaikh Izz-ud-Din Al-Qassam Shaheed: a Great Palestinian Mujahid (1882-1935): His Life and Work* (Lahore 1990).

BİBLİYOGRAFYA :

Maryam Jameelah, *Islam Versus the West*, Lahore 1962, tür.yer.; a.mlf., *Islam and Modernism*, Lahore 1968, tür.yer.; a.mlf., *Correspondence between Maulana Maudoodi and Maryam Jameelah*, Lahore 1969; a.mlf., *Is Western Civilization Universal?*, Lahore 1973, tür.yer.; a.mlf., *Why I Embraced Islam*, Lahore 1976, tür.yer.; J. L. Esposito – J. O. Voll, *Makers of Contemporary Islam*, Oxford 2001, s. 54-67; Tahera Aftab, *Inscribing South Asian Muslim Women: An Annotated Bibliography & Research Guide*, Leiden 2008, s. 277-278; Zâkir A'zamî, *Meryem Cemile: el-Muhâcire mine'l-Yehûdiyye ile'l-İslâm*, Dimaşk 2010; M. Mûsâ Şerîf, *'Uzamâ' mensiyûn fi't-târîhi'l-âdiş*, Riyad 2010, I, 103-116; D.

Baker, *The Convert: A Tale of Exile and Extremism*, Minneapolis 2011; Aasia Yusuf, "Maryam Jameelah's Traditional / Conservative Approach to Modernity", *JPHS*, LXI/1 (2013), s. 57-86; Seyyed Vali Reza Nasr, "Maryam Jameelah", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, III, 59-60; <http://maryam-jameelah.blogspot.com/> (17.12.2013); <http://legacy.www.nypl.org/research/chss/spe/rbk/faids/jameelah.pdf> (17.12.2013).

TUBA ERKOÇ

MES'ADÎ

(المسعدى)

Mahmûd el-Mes'adî
(1911-2004)

Tunuslu edip ve siyasetçi.

28 Ocak 1911'de Tunus'un Nâbil vilâyetine bağlı Tâzerke köyünde doğdu. Kur'an'ı ezberleyip ilkökul öğrenimini bitirdikten sonra başşehir Tunus'ta Hayreddin Paşa'nın kurduğu Sâdıkiyye Medresesi'nde orta ve lise eğitimi tamamladı. Edebiyata olan ilgisi bu okulda başladı. Arap ve Fransız edebiyatının temel eserlerini okudu. İlk hikâyesi Tunus'un en yaygın edebiyat dergisi olan *el-Âlemü'l-edebî*'de yayımlandı. 1933'te Paris'e giderek Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arap dili ve edebiyatı tahsil etti. 1936'da mezun olduktan sonra aynı üniversitede yüksek lisansını tamamladı (1939). Asıl tezi *Medresetü Ebî Nüvâs eş-Şîriyye*, tamamlayıcı tezi *el-İkâ'ii's-sec'î'l-'Arabî* olmak üzere başladığı doktora çalışmasını II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine ancak 1947'de tamamlama imkânı bularak doktor unvanını aldı.

Daha sonra Carnot Lisesi ve Sâdıkiyye Medresesi'nde öğretmenlik yaptı (1936-1948). Ardından hem Paris Üniversitesi Centre d'Etudes Islamiques'te ders verdi (1947-1952), hem de Tunus'ta Collège d'Etudes Supérieures'de Arap Edebiyatı bölüm başkanlığı yaptı (1948-1955). Edebiyatın yanı sıra siyasetle de ilgilendi. Habîb Burgiba'nın kurduğu, Tunus'un bağımsızlık mücadelesinde önemli yeri bulunan Hizbü'd-düstûr'a üye oldu. Fransız yönetimi tarafından Eylül 1952 – Mayıs 1953 arasında Tunus'un güneyine sürgün edildi. Tunus'un bağımsızlığını kazanmasından (1956) sonra yeni devletin inşasında yaklaşık otuz yıl önemli görevler üstlendi. Eğitim bakanlığı, Devlet bakanlığı, Kültür bakanlığı ve son olarak da Tunus Millet Meclisi başkanlığı yaptı. Bu arada sendika alanında da çeşitli görevler üstlendi. el-Câmiatü'l-kavmiyye li-nikâbâtî't-ta'fîm'de

Mes'adî

başkanlık, el-Emânetü'l-miheniyyetü'l-âlemiyye li't-ta'fîm'de yürütme kurulu üyeliği, el-İttihâdü'l-âmmü't-Tûnisî li's-şuğl'da da genel sekreter yardımcılığı yaptı.

1943-1947 arasında yazarı olduğu *el-Mebâhiş* adlı edebî dergiyi yönetti. 1975'te *el-Hayâtü's-sekâtiyye* adıyla aylık bir dergi çıkardı. Bu dergi Kültür Bakanlığı tarafından hâlâ yayımlanmaktadır. Eserlerini daha çok 1939-1947 yıllarında yazdı, bu tarihten itibaren ölümüne kadar herhangi bir eser telif etmedi. Kısa zaman içinde Batı dillerine çevrilmiş olması eserlerinin edebî değerini kanıtlamaktadır. Mes'adî UNESCO'da önce Tunus temsilciliği, ardından Yürütme Kurulu üyeliği yaptı. Bunun yanında el-Munazzametü'l-Arabiyye li't-terbiye ve's-sekâfe ve'l-ulûm'da (ALECSO) Danışma Kurulu üyesi olarak çalıştı. Suriye'de çıkan *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyyetü'l-kübrâ* adlı ansiklopedinin yayın kurulu ve Ürdün Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye üyesi oldu. Tunus'ta Câzetü's-sekâfeti'l-Megâribiyye ödülünü aldı. 16 Aralık 2004'te vefat eden Mes'adî hakkında birçok sempozyum düzenlenmiştir. Bunlardan ilki 13-16 Aralık 2011'de Kartaca'da, ikincisi 24-25 Şubat 2012'de Sefâkus'ta, bir diğeri 4-5 Mayıs 2012'de Sûse şehrinde yapıldı. Muhtâr el-Uceymî yapıcılığında Mahmûd Tarşûne tarafından "el-Mes'adî sâhirü'l-vücûd" adlı elli üç dakikalık bir belgesel hazırlandı.

Eserleri. Mes'adî'nin eserlerinin önemli bir kısmı roman türündedir. Eserlerine yansıyan fikir ve inanç yapısı ile üslubunda Kur'an etkisi görülür. Başlıca eserleri şunlardır: **1.** *Mevlidü'n-nisyan* (roman, Tunus 1945). Fransızca, Hollandaca ve Almanca'ya çevrilmiştir. **2.** *es-Süd* (Tunus 1955). Sekiz sahnelik bir tiyatro eseri olup Fransızca ve Almanca'ya çevrilmiştir. **3.** *Şümme 'ale'nîrâd* (roman, Tunus 1972). **4.** *Ĥaddeşe Ebû Hüreyre kâl* (roman, Tunus 1974). Almanca'ya çevrilmiştir. **5.**

Teʿşîlen li'l-kiyân (Tunus 1979). Edebî, fikrî ve felsefî makalelerini kapsayan eseridir. **6. *Essai sur le rythme dans la prose rimée en arabe*** (Tunus 1981). Doktora tezi olup Arapça'sı *el-İkkâ' fi's-sac'î'l-'Arabî: Muḥâvelât taḥdîd ve taḥlîl* adıyla yayımlanmıştır (Tunus 1996). **7. *Min Eyyâmi 'umrân ve te'emmülât uḥrâ*** (Tunus 2002). "*el-Müsâfir*" ve "*es-Sindebâd ve 't-Tahâre*" adlı hikâyeleriyle birlikte Almanca yayımlanmıştır. **8. *el-A'mâlü'l-kâmile***. Kültür Bakanlığı, Mes'adî'nin bütün eserlerini Mahmûd Tarşüne editörlüğünde üç cildi Arapça, bir cildi Fransızca olmak üzere dört cilt halinde yayımlanmıştır (Tunus 2003). Mes'adî ayrıca *el-Âlemü'l-edebî*, *el-Mebâhiş*, *el-Fikr*, *el-Hayâtü's-seḫâfiyye* gibi dergilerde edebiyat, kültür ve felsefe alanında birçok makale yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Rıdvân İbrâhim, *et-Ta'rif bi'l-edebî't-Tûnisî*, Tunus 1397/1977, s. 66-71; Mahmûd Tarşüne, *Mebâhiş fi'l-edebî't-Tûnisîyyi'l-mu'âşır: Dirâse naḫdiyye fi mü'elleftâ'ti-Mes'adî ve'l-Medenî ve'l-Fârisî ve Hurayyif*, Tunus 1989, s. 131-177; a.mlf., "el-Uḫşûşa ve'r-rivâye", *Târîḫü'l-edebî't-Tûnisîyyi'l-ḥadîş ve'l-mu'âşır*, Tunus 1993, s. 138, 148-150, 153; a.mlf., "Maḫmûd el-Mes'adî", *Dâ'iretû'l-ma'ârifî't-Tûnisîyye*, Tunus 1991, II, 62-70; Ca'fer Mâcîd, "el-Edebü't-Tûnisî fi mâ beyne'l-ḥarbeyn", a.e., s. 49-51, 55-56; Ahmed Memmû, "en-Neşrû'l-edebî", a.e., s. 70; Sabry Hafez, "The Modern Arabic Short Story", *Modern Arabic Literature* (ed. M. M. Badawi), Cambridge 1992, s. 328; Mohamed Salah Omri, "Maḫmûd al-Mas'adî", *Essays in Arabic Literary Biography 1850-1950* (ed. R. Allen), Wiesbaden 2010, s. 207-217; Issa J. Boullata, "Çağdaş Arap Yazarlar ve Edebî Miras" (trc. Eyyüp Tanrıverdi), *ŞM*, sy. 12 (2008), s. 104-107; Hasûne el-Misbâhî, "Bi-münâsebeti mürûri miPeti 'âm 'alâ milâdih, Maḫmûd el-Mes'adî ve te'şîlü'l-kiyânî't-Tûnisî", *el-'Arab: Evvelü şaḫife 'Arabîyye yevmiyye te'esese't fi Lenden 1977*, 27 Ocak 2011, s. 9; Nebîl Ferenc, "eş-Şeḫâfetü'l-âşriyye ve'l-ḥadâretü'l-insâniyye", *el-Ehrâm el-yevmiyye*, sy. 46121, Kahire 16 Mart 2013/4 Cemâziyelevvel 1434, yıl 137.

ALİ BULUT

MESİH PAŞA, Hadım

(ö. 1000/1592)

Osmanlı vezirîâzâmı.

Hayatının ilk yıllarına ait bilgi yoktur. Slav kökenli olduğu söylenmektedir. Akağalardan olup Enderun'da eğitim görmüştür. Bazı kaynaklarda Mehmed ismi de kullanılmakla birlikte çoğunlukla Mesih Paşa veya Hadım Mesih Paşa olarak anılır. Hammer'e göre sadârete getirildiğinde doksan yaşında idi (*Büyük Osmanlı Tarihi*, IV, 180-181). Ancak bunun abartılı olduğu

ve ileri bir yaşta bu makama gelmiş bulunmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Yûsuf Ağa'nın padişahın hışmına uğrayıp vezirîâzam tarafından boğdurulmasından sonra fermanla hazinedarbaşılık görevine getirildi. 982 yılı Safer ayında (Haziran 1574), matbah-ı âmir ve kilerin bütün erzak ve levazimatıyla birlikte yandığı olayda Mesih Ağa'nın kilercibaşı olduğu kaydedilirse de bu şahsın bir başkası olması ihtimal dahilindedir (*Gelibolulu Mustafa Âli*, III, 491). Kaynakların çoğu yangın sırasında onun hazinedarbaşısı olduğu konusunda hemfikirlerdir (Selânikî, I, 64-65; *Mehmed b. Mehmed er-Rûmî*, s. 360). Daha sonra 5 Cemâziyelâhir 982'de (22 Eylül 1574) vezirlik rütbesiyle Mısır eyaleti beylerbeyiliğine tayin edildi. Bir kısım devlet adamlarının, "Bu devletlü hükûmet-i Mısır'a sûret veremez" şeklindeki kaygılarını boşa çıkararak başarılı bir valilik yaptı. Beylerbeyiliği sırasında Mısır eyaleti dışında başka sorumluluklar da yüklendi. Şam beylerbeyinin Erzurum'a gönderilmesi üzerine buranın muhafazası için Çerkez ağaları komutasında asker yollaması istendi. Mesih Paşa, 27 Zilkade 986'da (25 Ocak 1579) Mısır'daki mirî işlerin çokluğundan ve kul taifesinin dağımlığından şikâyet edince talep edilen asker sayısında indirimle gidildi, ancak gönderilecek askerlerin altı aylık mevâciblerinin ödenmesi kendisine tembih edildi. O da Gazze, Kudüs ve San'a'ya emirler gönderdi. Kendisinden beklenenler bunlarla sınırlı değildi. Şark seferi için Mısır ambarrından buğday, arpa, bakla ve un gibi gıda maddeleri sevketmesi de isteniyordu (BA, MD, nr. 32, hk. 460, 474, 516, 527). Mısır beylerbeyilerinin Yemen'e giden valilere Mısır hazinesinden borç verme yetkisi vardı (BA, MD, nr. 34, hk. 149). Beylerbeyiliği zamanında Mısır defterdarlığına getirilen Duhânîzâde Mustafa Çelebi'nin sadrazamın adamı olmasına rağmen uygunsuz tavırlarına göz yumması Mısır beyleri gözündeki itibar ve otoritesini daha da güçlendirdi.

Beş yıldan fazla bir süre Mısır'da beylerbeyilik yapan Mesih Paşa'nın yol kesenler, hırsızlar ve fesat ehliyle uğraştığı, casusları görevlendirip durumlarını tesbit ettiği, aşırı gidenleri öldürttüğü, ayrıca yetkililerin kanun ve hukuk dışına çıkmalarına müsaade etmediği, bu sebeple döneminde asayişin sağlandığı, askerinin yerli beylerin disiplin altına alındığı, halkın malından ve canından emin olduğu belirtilir (İshakî, s. 167). 1560-1584 yılları arası Mısır'ın genelde idarî huzursuzluk devresi

olarak görülse de Mesih Paşa'nın valiliğiyle orada geçici bir adalet dönemi açıldı. Bu görevinden Kubbealtı vezirliğiyle İstanbul'a dönen Mesih Paşa'nın yerine yine kendisi gibi hazinedarbaşılıktan gelen Hadım Hasan Paşa gönderildi.

990 yılı Cemâziyelevvelinde (Haziran 1582) Şehzade Mehmed için Atmeydanı'nda yapılan sünnet düğününe kubbe veziri sıfatıyla katıldı. Bütün vezirler gibi eğlenceleri kendisi için hazırlanan bir köşkten izledi. Sünnet merasiminin yapıldığı tarihte vezirîâzam Koca Sinan Paşa idi. Mesih Paşa ise dördüncü vezir konumunda bulunuyordu. Tören sırasında Mesih Paşa mükemmel eyerlenmiş dört at, yirmi iki benek ve çatma, on dörder atlas ve kemha kumaşla yirmi iki de iki üç renkli giyimlik kumaş hediye etti (Âlî Mustafa Efendi, s. 31, 141, 142; Hammer-Purgstall, IV, 146). Ardından 2 Zilhicce 991'de (17 Aralık 1583) ulemânın önde gelenleri, şeyhülislâm ve diğer vezirlerle birlikte Şehzade Mehmed'in Manisa sancağına gönderildiği merasimde de bulundu (Selânikî, I, 142).

Kanjeli Siyavuş Paşa'nın azledilmesinden üç gün sonra 20 Receb 992'de (28 Temmuz 1584) sadâret mührü Özdemiroğlu Osman Paşa'ya, sadâret kaymakamlığı da Mesih Paşa'ya tevcih edildi (Hasanbeyzâde Ahmed, II, 317). Onun sadâret kaymakamlığındaki ilk icraatı divan kâtiplerinin çoğunun yerini değiştirmek oldu (Selânikî, I, 156). Özdemiroğlu Osman Paşa'nın şark seferinde iken vefatı üzerine sadâret mührü bir rivayete göre Ahmed Paşa oğlu Mehmed Bey, diğer bir rivayete göre ise İstanbul'dan gönderilen Kapıcıbaşı Abdülkerim Ağa tarafından İstanbul'a getirilerek 8 Zilhicce 993'te (1 Aralık 1585) III. Murad'a teslim edildi (Peçuyul İbrâhim, II, 107-108). Padişah da aynı gün ikindiden sonra mührü Hadım Mesih Paşa'ya, ikinci vezirliği ise Siyavuş Paşa'ya tevcih etti (*Gelibolulu Mustafa Âli*, III, 493; Hasanbeyzâde Ahmed, II, 328).

Mesih Paşa'nın vezirîâzam olarak ilk işi Tebriz'in fethinin şükür nişânesi olarak İstanbul'da yapılan kutlamaları düzenlemek oldu. Kısa süren sadâretindeki en önemli mesele ise bahar mevsiminde Osmanlı askerlerinin toparlanıp Tebriz'e ulaşıncaya kadar şehrin elde tutulması ve Safevî ordusunun burayı ele geçirmesine mani olunmasıydı. Ayrıca şark seferinde Cigalazâde Sinan Paşa'nın serdarlığının yeterli olup olmayacağı meselesi de divanı meşgul ediyordu. Mesih Paşa bunun için vezirler, ulemâ, şeyhülislâm ve kazasker-